

Ik, God & mezelf

MARC DE KESEL

Ik, God & mezelf

Mystiek als deconstructie

SJIBBOLET › AMSTERDAM › MMXXI

© 2021 M. De Kesel p/a Uitgeverij Sijbbolet, Amsterdam

Niets in deze uitgave mag worden verveelvoudigd,
en/of openbaar gemaakt worden zonder de voorafgaande
schriftelijke toestemming van de uitgever.

No part of this book may be reproduced without the written
permission of the publisher.

Vormgeving binnenwerk: Garage BNO

Verzorging omslag: René van der Vooren, Amsterdam

Illustratie omslag: Jan van Scorel, *Maria Magdalena*.

Olieverf op paneel, circa 1530. Collectie Rijksmuseum Amsterdam,

SK-A-372.

ISBN 978 94 9111 048 1 NUR 700, 730

Voor Janneke

Wie een ander liefheeft, praat voortdurend met hem,
wie alleen praat, spreekt al met God. God is die Ander
en tegelijkertijd jezelf in de hoogste vorm.
Elke liefde is slechts een soort mystieke leerschool.

Marcel Jouhandeau

Inhoud

Voorwoord. Lezen in een oeverloze kloof 9

I. Trinitaire dans. Theologie, moderniteit & mystiek 21

1. Theologie ... / 2. ... als geslaagde filosofie /
3. Aanzetten tot ... / 4. ... moderniteit / 5. Geloof /
6. Mystiek als bron voor ... / 7. ... constructie ... /
8. ... of deconstructie van het moderne ik

II. De pure liefde van Willem van Saint-Thierry
(1085-1148) 57

1. Zien / 2. Liefhebben / 3. Kennen / 4. Puur liefde

III. De pure liefde van François de Sales (1567-1622) 93

1. Beeld en gelijkenis / 2. Borsten / 3. Aproxis /
4. Heilige onverschilligheid / 5. Pur amour /
6. Holocaust

IV. De pure liefde van René Descartes (1596-1650) 131

1. Twijfel / 2. Passies / 3. Liefde / 4. Gods wil /
5. Vrije wil / 6. 'Verbeelding van iets onmogelijks' /
7. Het subject als deconstructie

V. Het schrijvende niets van Madame Guyon (1648-1717) 170

1. Tegen de heilige onverschilligheid / 2. Correcties bij Fénelon / 3. 'Hier mag ik niet verdergaan' / 4. De Schrift schrijven / 5. Niets dat bevrijdt / 6. Niets als een plek... / 7. ... die schrijft

VI. Het liegende ik van Simone Weil (1909-1943) 206

1. Mystieke theorie / 2. Vernietiging van het ik / 3. Religie voor slaven / 4. Verlossend lijden / 5. Onherleidbaar / 6. Per abuis

VII. Mystiek, liefde, theorie & Jean de Saint-Samson (1571-1636) 242

1. Theorie en liefde / 2. Theorie van wat de theorie voorbij is / 3. Houden van wat de theorie voorbij is ... / 4. ...als van de kern van de christelijke mystiek / 5. Erastès / Eromenos / 6. 'Bent u niet hartstochtelijk gek op mij?' / 7. 'Dacht u dat alleen u het bent die geniet?' / 8. 'Vlees uit mijn vlees' / 9. 'Wraak' / 10. 'Maar wat nu?'

Geraadpleegde literatuur 279

Index 292

Voorwoord.

Lezen in een oeverloze kloof

Dit is een boek over mystiek, christelijke mystiek. Het is geen mystiek boek. Verre van. Het gaat *over* mystiek. In plaats van zich te verliezen in de vraag wat mystiek precies is, duikt dit boek vooral in de teksten. Het *leest* mystiek. Vijf van de zeven hoofdstukken presenteren een lectuur van passages uit mystieke werken. Het boek permitteert zich het koppige geduld dat lezen eigen is.

Een en ander betekent dan ook dat het – atypisch voor een boek over mystiek – geen boodschap heeft. Tenzij misschien die ene: dat het de moeite loont om *te lezen*. Dan merk je snel dat wat er staat, vaak niet helemaal strookt met het idee dat je altijd al over ‘mystiek’ had. Want ja, wat is mystiek? Natuurlijk weten we zo ongeveer wel wat dat is. Tot we mystieke teksten *lezen*.

En waarop mag de titel van het boek, *Ik, God & mezelf*, dan wel slaan? Ook als ik als auteur daadwerkelijk zou denken dat ik God ben (en zou dat in een mystieke context zo gek zijn?)¹, gaat het boek in de verste verte niet daarover. Het beste kun je de drie items van de titel beschouwen als ‘tools’ uit een instrumentarium dat van pas kan komen bij het lezen van mystieke teksten. Drie bakens om je aandacht te scherpen wanneer je het weidse steppeland van de mystiek betreedt.

1 Denk aan de studie van Ben Morgan over het idee van de ‘Godwording’ in

de laatmiddeleeuwse mystiek (Morgan, *On becoming God*).

‘Ik’ én ‘mezelf’ in de titel: dat is wel erg redundant, kun je opwerpen. Wie zou ‘ik’ anders zijn dan ‘mezelf’? En toch. Dat ‘ik’ niet zomaar ‘mezelf’ ben, is nu ook weer niet zo’n vreemd idee. Ons ‘ik’ is niet zonder meer iets dat af is. Het moet zich steeds weer opnieuw waarmaken, het moet een ‘mezelf’ ontwerpen en op de rails houden waarvan het beseft dat het er vooralsnog niet helemaal mee samenvalt. En waarmee het misschien wel nooit zal samenvallen. ‘Ben “ik” ooit wel echt “mezelf”?’ klinkt het dan – een schreeuw die in duizend-eneen gestalten verschijnt op alle mogelijke beeldschermen via onze hedendaagse communicatiekanalen.

Ben ‘ik’ ooit wel echt ‘mezelf’? Het is een moderne vraag. Wat vreemd is, aangezien de moderniteit bij uitstek als de tijd van het ‘ik’ geldt: het autonome, zelfverzekerde en vrije ‘ik’. Ongeremder dan ooit tevoren zet ons moderne, vrije ‘ik’ alles naar zijn hand en weet het zich heer en meester over de werkelijkheid. En toch blijft datzelfde ‘ik’ diep in zichzelf tegen grenzen aanlopen. Zijn we ooit helemaal vrij, echt onszelf? In weerwil van ons schier ongelimiteerd technisch kunnen, blijft ons het gevoel bekruipen dat we vervreemd zijn van de werkelijkheid, vervreemd ook van onszelf.

Is het daarom dat de moderne mens zich, ondanks de tanende populariteit van officiële religies, toch tot God blijft wenden – zeker tot de God van de mystici? De populariteit van spiritualiteit en mystiek wijst in elk geval in die richting. Aan het diepe gevoel van vervreemding en eindigheid komt God tegemoet, zo hoopt ook menig moderne mens. En de God die hij voor ogen heeft, verwijst doorgaans op de een of andere manier naar de premoderne God – de God die instond voor onze *wezenlijke* band met de werkelijkheid en die nog ondubbelzinnig voorzag in een ‘grond’ en een ‘zin’ voor mens en wereld.

Die God vindt de moderne mens vandaag makkelijker in de mystiek dan in de officiële religie. ‘Makkelijker’ omdat de mystici hem leren hoe de relatie met God hoogstpersoonlijk,